

ADOLPHE QUÉTELET VÀ NH NG ÓNG GÓP TRONG XÃ H I H C

LÊ MINH TI N

Trong lnh v c nghiên c u xã h i h c c ng nh trong các giáo trình v xã h i h c t i Vi t Nam nói chung, g n nh r t ít khi n u không nói là không c p n tác gi ng i B là Adolphe Quételet. Hi n t ng này là hoàn toàn bình th ng vì trong th k xã h i h c, gi i nghiên c u xã h i h c th gi i nói chung c ng ã quên lãng Quételet. Nh ng khi nói n nghiên c u xã h i h c nh l ng mà trong ó nhà nghiên c u ch c ch n ph i dùng n tri th c th ng kê, thì m t trong nh ng ng i có công u tiên ó là Quételet, b i ông c xem nh là ng i tiên phong trong vi c áp d ng th ng kê và vi c t ch c d li u th ng kê trong lnh v c xã h i h c. ng th i khi tìm hi u v hi n t ng t i ph m, ch c ch n Quételet là m t tác gi c n ph i c trích d n vì ông chính là ng i t n n móng cho “t i ph m h c th c ch ng” (la criminologie positiviste). Bài vi t này trình bày m t cách v n t t quan i m c a Adolphe Quételet trong nghiên c u xã h i h c nh l ng, quan i m v “con ng i trung bình” và l p lu n v “thiên h ng t i ph m” v n là nh ng óng góp khi n ông c xem nh m t nhà xã h i h c th c th .

1. VÀI NÉT TI U S

Nhà thiên v n h c, toán h c, th ng kê h c và xã h i h c ng i B Lambert Adolphe Jacques Quételet chào i vào tháng 2/1796 t i thành ph Gand và m t vào tháng 2/1874 t i Bruxelles (B). N m 1819, ông l y b ng ti n s toán h c t i

tr ng i h c Gand (l'Université de Gand, B) và t p trung s quan tâm vào lnh v c thiên v n h c. chu n b cho vi c thi t l p m t ài thiên v n t i B, nh ng n m 1820 ông sang Paris (Pháp) và làm vi c v i các nhà thiên v n và toán h c Pháp nh Alexis Bouvard, Francois Arago, Pierre Simon Laplace, Joseph Fourier, Siméon Denis Poisson. Nh th i gian làm vi c v i các nhà khoa h c Pháp v a nêu, ông ã khám phá ra c cách

ng d ng các ph ng pháp toán xác su t nh m ki m soát các sai s khi o l ng (erreurs de mesure) trong thiên v n h c. Sau th i gian tham gia thành l p và làm giám c ài thiên v n Bruxelles (B), ông ã chuy n h ng sang vi c ng d ng toán h c trong nghiên c u các hi n t ng liên quan n con ng i, b i ông cho r ng cách ng i ta o l ng trong th gi i t nhiên (c th là thiên v n h c) c ng hoàn toàn có th áp d ng o l ng xã h i con ng i. Chính vì v y, ông ã tham gia sáng l p nhi u hi p h i và t p chí khoa h c th ng kê mà m t trong s ó là Hi p h i th ng kê hoàng gia Luân ôn (Royal Statistical Society of London) c thành l p n m 1834, *K y u H i th ng kê Luân ôn* (Transactions of the Statistical Society of London) ra i n m 1837. N m 1841, ông là ng i thành l p và làm ch nhi m c quan th ng kê chính ph (la Commission Centrale de Statistique) u tiên trên th gi i. N m 1846, ông ã cho ti n hành cu c i u tra dân s u tiên mang tính khoa h c t i B.

2. QUÉTELET VÀ XÃ H I H C NH L NG

Có th nói chính Quételet là nhà sáng l p c a lo i hình nghiên c u xã h i h c nh l ng (la sociologie quantitative) vì ông là ng i u tiên áp d ng lu t phân ph i chu n (la distribution normale) trong ngành th ng kê vào vi c nghiên c u và lý gi i các hi n t ng thu c i s ng xã h i. Và c ng chính vi c áp d ng các thu t toán th ng kê c a ông ã góp ph n nh v ngành xã h i h c bên c nh các ngành khoa h c xã h i khác. Qu v y, trong th i k u, xã h i h c luôn ph i

ch ng minh tính chính áng c a mình và Quételet ã c g ng xác l p a v cho xã h i h c b ng cách s d ng các s li u th ng kê chính th c, sau ó dùng các k thu t th ng kê gi i thích và xác nh các “qui lu t” cho các hi n t ng trong i s ng xã h i nh t l sinh, t l ch t, t l t i ph m, t l t t , vi c k t hôn... Theo ông, t t c nh ng hi n t ng ó có v nh là k t qu xu t phát t nh ng quy t nh c a cá nhân, nh ng khi nhìn vào các con s th ng kê h ng n m, các hi n t ng y l i dĩ n ra m t cách n nh và theo m t qui lu t nh t nh, vì th , các c quan th ng kê c ng gi ng nh các ài quan sát thiên v n ch là ph i ghi chép l i các hi n t ng xã h i có tính n nh và có th d báo c. Th nên, ông c xem là ng i có vai trò ch y u trong vi c phát tri n và ph bi n các ph ng pháp “ o l ng xã h i” (mesures sociales).

Vì cho r ng các hi n t ng xã h i là có tính qui lu t, n nh và có th tiên oán c nên Quételet c xem là ng i ng h l i ti p c n “quy t nh lu n” (le déterminisme), t c hành ng c a con ng i b chi ph i b i các y u t t nhiên c ng nh xã h i ch không ph i là nh ng hành ng xu t phát t s l a ch n duy lý c a cá nhân. ng th i, Quételet c ng cho r ng, i t ng nghiên c u c a xã h i h c là xã h i nói chung, ph i nghiên c u xã h i nh m t th c th t thân vì m t t p h p ng i, m t nhóm xã h i có m t c n tính riêng, và cái c n tính này mang tính qui lu t và n nh, còn cá nhân thì không có b t c nh h ng nào trên nhóm vì nh ng c tr ng c a cá nhân mang tính không n

nh và không thể tiên đoán được. Theo ông “Cái gì n v i xã h i loài ng i - c nhìn nh n nh m t qu n th - ó là tr t t c a các s ki n v t lý; khi s l ng ng i càng l n, ý chí c a cá nhân càng b xóa nhòa và b chi ph i b i m t lo t các s ki n chung (faits généraux), mà nh ng s ki n chung này ph thu c vào các nguyên nhân chung và xã h i t n t i theo nh ng s ki n chung y. Do ó, c n ph i n m b t c các nguyên nhân chung và ngay khi ng i ta b i t c chúng, ng i ta s xác nh c nh ng tác ng c a các nguyên nhân y i v i xã h i, gi ng nh vi c xác nh nhân-qu trong ngành v t lý” (A. Quételet, 1833, tr. 80-81). Ông th a nh n cá nhân có m t s c m nh tinh th n có kh n ng thay i các qui lu t chi ph i cá nhân, nh ng s c m nh y ch có nh h ng r t ch m ch p.

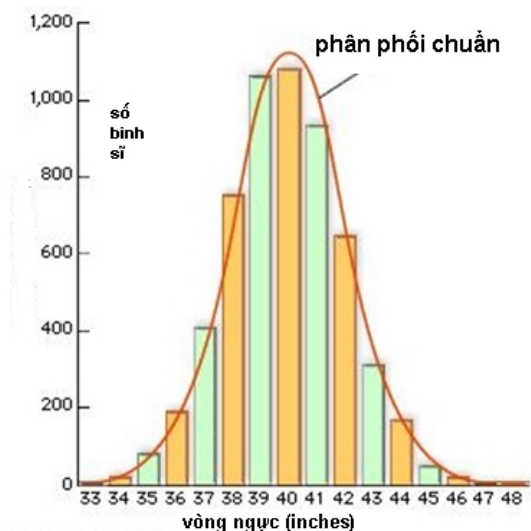
3. QUAN I M V “CON NG I TRUNG BÌNH”

Có thể nói tên tu i c a Quételet g n li n v i lý thuy t v “con ng i trung bình” (l’homme moyen/average man), b i toàn b nh ng nghiên c u c a ông v các v n xã h i u c xây d ng trên lý thuy t này. Theo ông, con ng i trung bình là ng i có toàn b nh ng c tr ng trung bình - theo ngh a th ng kê - c a t t c các cá nhân trong xã h i và là con ng i bình th ng. Con ng i trung bình c ng là ng i h p chu n (conforme) trong khi nh ng cá nhân n m cách xa “con ng i trung bình” có thể c xem nh nh ng ng i l ch l c (deviant). Vì v y v i ông, con ng i trung bình là chi c chìa khóa phân tích th ng kê các hi n t ng xã h i. Ông quan ni m

con ng i trung bình trong xã h i c ng gi ng nh tr ng tâm c a c th , m i hi n t ng xã h i s bi n chuy n xung quanh giá tr trung bình, do v y b c i u tiên trong m i nghiên c u là c n ph i xác nh con ng i trung bình c v m t th lý c ng nh v m t luân lý. Vì c o l ng con ng i trung bình v m t th lý c ti n hành d a trên chi u cao và cân n ng n i t ng ng i, c a m t qu c gia nào ó, sau ó ta s có c giá tr trung bình, t c con ng i trung bình c a qu c gia y. B ng cách ó ta có thể nói ng i Anh cao l n h n ng i Pháp và ng i Italia. i v i m t s y u t khác nh tu i th trung bình thì chúng ta s dùng các th c o phi v t ch t (mesures non matérielles), c th là th i gian. Bên c nh ó, chúng ta l i có nh ng th c o qui c (mesures de convention) o l ng các y u t nh s giàu có, v n s n xu t hay tiêu dùng...

Tuy nhiên, có nh ng y u t g n v i con

Hình 1. Phân ph i chu n s o vòng ng c c a các binh s

Ngũ n: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/418227/normal-distribution>

ng i mà ta không th o l ng tr c
 ti p c mà ph i o qua nh ng k t qu
 (par leurs effets), ch ng h n nh s c
 m nh c a m t ng i nào ó. Chúng ta
 hoàn toàn có th nói ng i này m nh
 g p hai l n ng i kia b ng cách d a vào
 l c tác ng c a h trên m t v t nào ó.
 Ông ã áp d ng cách tính này trên m t
 m u g m kho ng 5.732 binh s ng i
 Scotland, và k t qu nh Hình 1.

Nhìn vào hình phân ph i chu n nh trên,
 chúng ta d dàng nh n th y Quételet ã
 áp d ng qui lu t phân ph i chu n c a
 nhà th ng kê h c ng i c là C. F.
 Gauss, b i Quételet tin r ng m i kh
 n ng th lý, tinh th n ho c xã h i c a cá
 nhân (trí thông minh, chi u cao, cân
 n ng...) u bi n i theo qui lu t phân
 ph i chu n. Nh ng i u c n l u ý là m c
 dù “con ng i trung bình” c Quételet
 nói n không thu c lo i trung bình s
 h c (la moyenne arithmétique): trung
 bình s h c không ph i là m t s th c
 (la réalité) mà là k t qu c a m t phép
 tính toán h c. Ch ng h n khi ta tính
 chi u cao trung bình c a các ngôi nhà t i
 m t khu v c nào ó b ng cách l y c ng
 chi u cao c a t ng ngôi nhà l i và chia
 cho t ng s ngôi nhà, ta có c giá tr
 trung bình s h c, trong khi ó con ng i
 trung bình là m t th c th t ng t ng
 (un être fictif), m t lo i tr ng tâm mà các
 y u t xã h i dao ng xung quanh nó.

4. QUAN I M V “THIÊN H NG T I PH M”

N u nhìn l i nh ng nghiên c u v t i
 ph m trong th k XIX, chúng ta d nh n
 th y là r t nhi u nhà nghiên c u mà c
 bi t là tr ng phái t i ph m h c Italia v i

nh ng tên tu i nh Lombroso, Garofalo,
 Ferri th ng t p trung nghiên c u t i n
 trình tr thành t i ph m c a cá nhân (le
 passage à l'acte), t c ch t p trung
 nghiên c u “con ng i t i ph m”
 (criminels) v i nh ng khác bi t so v i
 nh ng con ng i bình th ng xét v
 m t c u trúc c th , gen di truy n. Trong
 khi ó, Quételet l i xem t i ph m nh
 m t hi n t ng xã h i gi ng nh các
 hi n t ng khác nh hôn nhân, sinh ,
 t t ... và ph i nghiên c u t i ph m d a
 trên t n su t và s phân ph i (la
 distribution) c a t i ph m, t c m t hi n
 t ng i chúng (un phénomène de
 masse). V s phân ph i c a t i ph m,
 d a theo ng phân ph i chu n c a
 Gauss (phân ph i theo hình qu chuông),
 Quételet cho r ng trong xã h i, khuynh
 h ng b t tuân lu t pháp là m t “kh
 n ng” (la faculté) c a con ng i gi ng
 nh m i kh n ng khác và ta có th tìm
 th y kh n ng y n i m i cá nhân.

c bi t, ông ã dùng l i t i p c n con
 ng i trung bình c a mình tìm hi u
 “thiên h ng t i ph m” (le penchant au
 crime) trong xã h i và phân tích nh ng
 y u t nh h ng n cái thiên h ng
 ó ch không t p trung tìm hi u nh ng
 c tr ng c a cá nhân c a nh ng ng i
 t i ph m, b i vì ông cho r ng, t i ph m
 tuân theo m t qui lu t nh t nh nào ó
 và b chi ph i b i các y u t xã h i n m
 bên ngoài cá nhân. Và khi xác nh c
 các qui lu t d a trên d li u c a quá kh ,
 nhà nghiên c u s d oán c t ng
 lai c a hi n t ng t i ph m. Khi nói n
 thiên h ng t i ph m, t c là nói n xác
 su t cao hay th p trong vi c th c hi n
 hành vi t i ph m n i con ng i trong

nh ng hoàn c nh, c h i và ph ng ti n gi ng nhau. Và d a trên ng cong phân ph i chu n (d ng hình chuông nh hình 1 bên trên), Quételet cho r ng có 15% dân s có thiên h ng t i ph m m nh (n m bên ph i c a phân ph i) và 15% có thiên h ng t i ph m y u (n m bên trái c a phân ph i), còn l i là 70% có thiên h ng t i ph m trung bình, và ây là m t trong nh ng c tr ng c a con ng i trung bình (Pires, 1994, tr. 13-14).

Quételet ã minh h a cách xác nh thiên h ng t i ph m nói chung b ng các d li u th ng kê t i Pháp trong th i gian b n n m li n k v i n m 1830 nh B ng 1.

Nhìn vào b ng trên có th th y bình quân m i n m t i Pháp có kho ng 7.171 cá nhân là b cáo c a các lo i t i ph m, và c 4.463 ng i dân thì có 1 b cáo, và c 100 b cáo thì có trung bình là 61 ng i b k t t i. Nhìn chung s b cáo và s b k t t i c a các n m u xoay quanh giá tr trung bình, nh v y ta hoàn toàn có th đ báo c tình tr ng t i ph m cho các n m sau.

Sau khi xác nh c thiên h ng t i ph m, Quételet ti n hành phân tích s tác ng c a các y u t nh h c v n,

mùa, khí h u, gi i tính và tu i tác i v i thiên h ng t i ph m c ng b ng cách đ a vào các d li u th ng kê chính th c. Trong s các y u t tác ng y, y u t tu i tác là y u t có tác ng m nh nh t, b i s phát tri n v th ch t là n ng l ng c a con ng i i cùng v i tu i tác c a h . Thiên h ng t i ph m t n m c t i a khi con ng i vào tu i sung mãn v th ch t và có nhi u am mê trong khi luân lý và nh n th c ch a m nh ch ng chúng. C th là thiên h ng t i ph m t n m c t i a vào tu i 25-30 và sau ó gi m đ n khi con ng i có nhi u tu i h n, vì khi nhi u tu i h n thì th l c, am mê c a con ng i gi m trong khi nh n th c và luân lý l i t ng cao. Y u t gi i tính c ng có nh h ng n thiên h ng t i ph m vì s li u th ng kê cho th y c có 4 nghi can là nam thì m i có 1 nghi can là n và thiên h ng t i ph m n i n gi i t n m c t i a c ng đ i n ra mu n h n nam gi i (thiên h ng t i ph m t i a n i n gi i đ i n ra tu i 30, trong khi nam gi i là tu i 25). i u c bi t là qua các s li u th ng kê, Quételet k t lu n r ng nghèo ói không ph i là y u t đ n n t i ph m, b i nh ng khu v c nghèo t i Pháp và Hà Lan l i là nh ng

B ng 1. S li u v t i ph m t i Pháp trong b n n m tr c 1830

N m	S b cáo	S b k t t i	S dân trên 1 b cáo	S b k t t i trên 100 b cáo	B cáo các t i liên quan		M i quan h gi a hai lo i b cáo
					Con ng i	Tài s n	
1826	6.988	4.348	4.557	62	1.907	5.081	2,7
1827	6.929	4.236	4.593	61	1.911	5.018	2,6
1828	7.396	4.551	4.307	61	1.844	5.552	3,0
1829	7.373	4.475	4.321	61	1.791	5.582	3,1
Chung	28.686	17.610	4.463	61	7.453	21.233	2,8

Ngu n: Quételet, 1833, tr. 22.

khu vực có ít tội phạm hơn những khu vực giàu có (Quételet, 1833, tr. 44).

Mặc dù các kết quả phân tích thống kê của Quételet không còn nhiều giá trị so với các thuật toán thống kê hiện nay, những lý phân tích hiện tượng xã hội dựa trên các số liệu thống kê và giải thích hiện tượng y học như ngày

phi sinh học, phi tâm lý của ông ảnh hưởng nhiều đến nghiên cứu của nhà xã hội học Pháp Émile Durkheim, đặc biệt là trong công trình nghiên cứu về hiện tượng tội phạm. Và việc tìm kiếm các quy luật của hiện tượng xã hội, theo quan niệm của Quételet vẫn còn giá trị cho nghiên cứu xã hội học ngày nay. □

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Pires, A. 1994. *La criminalité enjeux épistémologiques, théoriques et éthiques*, in Fernand Dumont, Simon Langlois et Yves Martin, *Traité des problèmes sociaux*. Montréal: Institut québécois de recherche sur la culture, pp. 247-277.
2. Quételet, A. 1833. *Recherches sur le penchant au crime aux différents âges*, Bruxelles: M. Hayez, Imprimeur de l'académie royale.